

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО
CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

УДК 340.1:34.03

DOI: 10.26565/2075-1834-2019-27-05

ВПЛИВ ЦІННОСТЕЙ ПРАВА НА ПОДОЛАННЯ ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ

Воронов М. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного
і муніципального права
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
м. Харків, 61022, майдан Свободи 4,
e-mail: markvoronov@karazin.ua,
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6361-0370>

Воронова І. В.,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
м. Харків, 61022, майдан Свободи 4,
e-mail: voronovaiz312@gmail.com,
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6206-7281>

АНОТАЦІЯ: у статті обґрунтовується ідея, що в процесі становлення і розвитку основ громадянського суспільства і правової держави правовий нігілізм продовжує проявляти свій потенціал і тим самим гальмувати прогресивні правові перетворення. Акцентується увага на особливостях стійкості правового нігілізму і проблеми його поступового подолання. Підкреслюється значення пріоритету цінностей права, правового ідеалу, принципу соціальної справедливості у процесі викоринення проявів правового нігілізму в відповідних сферах життєдіяльності суспільства і особистості. Авторами зроблені наступні висновки. Цінності права є явищем об'єктивної властивості, яка заснована на ідеях природного права, що випливають з факту існування людини і спрямованих виключно до людини, її прав і потреб. Ціннісна сутність права проявляє себе реально лише в умовах функціонування громадянського суспільства і правової держави, які визнають особистість, її права і свободи як найвищу соціальну цінність. Правовий нігілізм починає поступово втрачати свою потенційну силу лише в умовах визнання більшістю членів громадянського суспільства пріоритету цінностей права. Протистояння цінностей права і правового нігілізму в вирішальній мірі звужує сферу дії негативних правових явищ у всіх формах їхнього прояву. Спираючись на цінності права, інститути громадянського суспільства можна вирішити ті проблеми, які знаходяться в царині інтересів і потреб кожної людини, що створює сприятливі умови для викоринення правового нігілізму. Використовуючи дійсно ціннісний потенціал права (насамперед, правові закони), громадянське суспільство і правова держава здійснюють ті перетворення, які забезпечують гідне існування особистості і тим самим зводять до мінімуму прояви правового нігілізму. Навіть при досить високому рівні розвитку громадянського суспільства і правової держави практичне негативне ставлення до правового нігілізму не повинно слабшати, оскільки в умовах будь-якої соціальної і правової дійсності має місце вчинення різноманітних правопорушень (в тому числі тяжких злочинів). Подолання правового нігілізму пов'язане з постійним підвищенням рівня правосвідомості та правової культури більшості членів громадянського суспільства, яке є наслідком посилення якості правової освіти та правового виховання.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: право, закон, правовий нігілізм, цінності права, права і свободи людини, громадянське суспільство, правова держава.

ВЛИЯНИЕ ЦЕННОСТЕЙ ПРАВА НА ПРЕОДОЛЕНИЕ ПРАВОВОГО НИГИЛИЗМА

Воронов М. Н.,

кандидат юридических наук, доцент,
заведующий кафедрой конституционного
и муниципального права
юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В. Н. Каразина,
г. Харьков, 61022, площадь Свободы, 4,
e-mail: markvoronov@karazin.ua,
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6361-0370>

Воронова И. В.,

кандидат юридических наук,
старший научный сотрудник,
доцент кафедры государственно-правовых дисциплин
юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В. Н. Каразина,
г. Харьков, 61022, площадь Свободы, 4,
e-mail: voronovaiz312@gmail.com,
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6206-7281>

АННОТАЦИЯ: в статье обосновывается идея, что в процессе становления и развития основ гражданского общества и правового государства правовой нигилизм продолжает в определенной мере проявлять свой потенциал и тем самым тормозить прогрессивные правовые преобразования. Акцентируется внимание на особенностях устойчивости правового нигилизма и проблемах его постепенного преодоления. Подчеркивается значение приоритета ценностей права, правового идеала, принципа социальной справедливости в процессе искоренения проявлений правового нигилизма в соответствующих сферах жизнедеятельности общества и личности. Авторами сделаны следующие выводы. Ценности права являются явлением объективного свойства, основанная на идеях естественного права, вытекающие из факта существования человека и направленных исключительно к человеку, его правам и потребностям. Ценностная сущность права проявляет себя реально только в условиях функционирования гражданского общества и правового государства, признают личность, ее права и свободы как высшую социальную ценность. Правовой нигилизм начинает постепенно терять свою потенциальную силу только в условиях признания большинством членов гражданского общества приоритета ценностей права. Противостояние ценностей права и правового нигилизма в решающей степени сужает сферу действия негативных правовых явлений во всех формах их проявления. Опираясь на ценности права, институты гражданского общества можно решить те проблемы, которые находятся в области интересов и потребностей каждого человека, что создает благоприятные условия для искоренения правового нигилизма. Используя действительно ценностный потенциал права (прежде всего, правовые законы), гражданское общество и правовое государство осуществляют те преобразования, которые обеспечивают достойное существование личности и тем самым сводят к минимуму проявления правового нигилизма. Даже при достаточно высоком уровне развития гражданского общества и правового государства практическое негативное отношение к правовому нигилизму не должно ослабевать, поскольку в условиях любой социальной и правовой действительности имеет место совершение различных правонарушений (в том числе тяжких преступлений). Преодоление правового нигилизма связано с постоянным повышением уровня правосознания и правовой культуры большинства членов гражданского общества, которое является следствием усиления качества правового образования и правового воспитания.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: право, закон, правовой нигилизм, ценности права, права и свободы человека, гражданское общество, правовое государство.

THE IMPACT OF THE LAW VALUES TO OVERCOME LEGAL NIGILISM

Voronov Mark,

Kharkiv National Karazin University,
Head of the Department of Constitutional
and Municipal Law of the Faculty of Law,
Associate Professor,
Kharkiv, 61022, 4 Svoboda Square,
e-mail: markvoronov@karazin.ua,
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6361-0370>

Voronova Izabella,

Kharkiv National Karazin University,
associate Professor of the Department of State
and Legal Disciplines of the Faculty of Law
Kharkiv, 61022, 4 Svoboda Square,
e-mail: voronovaiz312@gmail.com,
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6206-7281>

ANNOTATION: the article substantiates the idea that in the process of the formation and development of the foundations of a civil society and the rule of law, legal nihilism continues showing to a certain extent its potential and thus inhibiting progressive legal changes. Attention is focused on the peculiarities of the stability of legal nihilism and the problems of its gradual overcoming. It is emphasized in the offered article the importance of the law values priority, of the legal ideal, of the principle of social justice in the process of eradicating the manifestations of legal nihilism in the relevant areas of society life activity and personality. The authors came to the following conclusion: Values of law is a phenomenon of objective property, to be based on the ideas of the natural law, arising from the fact of human existence and directed exclusively to a person, to his rights and needs. Value entity of law really manifests itself only under operating conditions of civil society and legal state, recognising a person, his rights and freedoms as the highest social value. Legal nihilism begins losing its potential strength only when the majority of members of civil society recognize the priority of values of law. Confrontation of values of law and legal nihilism decisively narrows the scope of negative legal phenomena in all forms of their manifestation. Basing on the values of law, civil society institutions can solve problems being in the field of interests and needs of each person, so creating favourable conditions to eradicate legal nihilism. Using the truly valuable potential of law (first of all, legal law), civil society and legal state carry out transformations that ensure decent existence of any individual and by this minimizing the manifestation of legal nihilism. Even with a sufficiently high level of development of civil society and legal state, the practical negative attitude to legal nihilism should not weaken, because in the face of any social and legal reality, various offenses (including serious crimes) can be committed. Overcoming legal nihilism is associated with constant increase in the level of legal awareness and legal culture of the majority of members of civil society, which is a consequence of the following conclusions. Values of law is a phenomenon of objective property, based on the ideas of natural law, arising from the fact of a person's existence and directed exclusively to a person, his rights and needs. The value essence of law really manifests itself only in the conditions of the functioning of civil society and the rule of law, recognize a person, his rights and freedoms as the highest social value. Legal nihilism begins to lose gradually its potential strength only when the majority of members of civil society recognize the priority of the values of law. The confrontation of the values of law and legal nihilism decisively narrows the scope of negative legal phenomena in all forms of their manifestation. Based on the values of law, civil society institutions can solve problems that are in the field of interests and needs of each person, which creates favourable conditions for the eradication of legal nihilism. Using the truly valuable potential of law (first of all, legal laws), civil society and the rule of law carry out those transformations that ensure the worthy existence of the individual and thereby minimize the manifestation of legal nihilism. Even with a sufficiently high level of development of civil society and legal law any negative attitude to legal nihilism should not be weakened, since in the conditions of any social and legal reality, various offenses (including serious crimes) can be committed. Overcoming legal nihilism is associated with permanent increase in the level of legal awareness and legal culture of the majority of civil society members which is a consequence of increase of quality of legal education and upbringing.

KEY WORDS: law, legal nihilism, values, human rights and freedoms, civil society, legal state, personality.

Обґрунтування пріоритету права і його цінностей в процесі розбудови громадянського суспільства і правової держави, пошук форм подолання правового нігілізму залишаються актуальними науковими проблемами. Це знаходить відображення в роботах О. В. Волошенюка, М. І. Козюбри, М. І. Матузова, В. С. Нерсесянца, М. Ф. Орзіха, О. В. Петришина, Л. В. Петрової, О. Ф. Скакун, М. В. Цвіка та інших вчених.

Право як об'єктивне ціннісне явище співвідноситься зі становленням і функціонуванням громадянського суспільства. І. Кант писав: «Найбільша проблема для людського роду, вирішити яку спонукає його природа, - досягнення загального правового громадянського суспільства» [2, с. 95]. Останнє практично сприймає ідеї природного права, які мають реалізувати потенціал правових законів як провідної основи реалізації природних і невідчужуваних прав і свобод людини в демократичному суспільстві та правовій державі. Поза норм і принципів цивілізованого суспільства, за відсутності інститутів зрілої демократії, в умовах цілеспрямованого обмеження прав і свобод людини за допомогою приписів виключно позитивного права справжні правові цінності і правові ідеали втрачають своє

практичне значення, видаляються з царин суспільного життя, що підсилює потенціал правового нігілізму та інших явищ, що нівелюють цінності права.

Що стосується правового нігілізму, то його негативний потенціал зводиться до мінімуму в умовах розвитку правової державності, яка тримає курс на сприйняття цінностей природного права і введення до обороту правових законів, спрямованих виключно до забезпечення прав і свобод кожної людини. Слід зазначити, що становлення основ громадянського суспільства і правової держави супроводжується з активним проявом різновидів правового нігілізму, який корениться в тій чи іншій мірі в правосвідомості значної частини членів суспільства, а це стає серйозним фактором гальмування позитивних правових перетворень.

Аналіз загроз правового нігілізму зберігає свою актуальність. Уявлення про правовий нігілізм як до явища, що зумовлює повне або часткове заперечення ціннісного потенціалу права не тільки не втрачають своєї гостроти, а й знаходять підвищене практичне значення в міру впровадження все більш сприятливих політичних, економічних, соціальних, культурно-освітніх, правових умов, активно сприяють позитивному перетворенню життєдіяльності суспільства, держави, особистості. Будь-які істотні реформи і нововведення повинні оцінюватися з позицій пріоритету цінностей права і подолання таких шкідливих явищ як правовий нігілізм, коріння якого зберігають свою життєвість у багатьох сферах громадського та приватного життя.

Відомо, що громадянське суспільство стає тією фундаментальною основою, без реальної наявності якої справжній процес становлення правової держави не може відбутися. Тому і проблеми, пов'язані з проявом правового нігілізму, виявляють себе в процесі формування і функціонування нового демократичного ладу, який покликаний мати надійну і ефективну правову базу. Гідне існування особистості, забезпечення її природних і невідчужуваних прав і свобод є пріоритетною властивістю громадянського суспільства і правової держави, які мають виключати будь-які форми прояву правового нігілізму.

При осмисленні права як особливого ціннісного суспільного явища жодним чином не слід ставити знак тотожності з позитивним правом. Право, сприймається як цінність, за своєю природою, сутністю і соціальним призначенням тому що воно в пріоритетному порядку звернено до інтересів, потреб, прагнень більшості членів суспільства. Таке право не допускає свавілля з боку держави щодо інститутів громадянського суспільства і особистості. Воно виключає будь-які негативні фактори, що деформують правовий ідеал, соціальну і правову справедливість, уявлення про особистість як суб'єкта гідного існування.

Позитивне ж право як результат цілеспрямованої діяльності держави далеко не завжди виходить з ціннісних правових засад і пріоритетних інтересів особистості. Пріоритетною нерідко стає воля і інтереси самої держави, будь-яких елітарних структур, що з самого початку не збігається з життєвими прагненнями більшості членів суспільства. В такому протистоянні права як ціннісного явища і позитивного права криється одна з головних причин наявності потенціалу правового нігілізму. Цінності права висвічують всі негативні сторони правової дійсності, а позитивне право вільно чи мимоволі уявляє певні процеси посилення тих чи інших форм правового нігілізму.

Правовий нігілізм є антиподом позитивній правосвідомості, належній правовій культурі, мотивації виключно правомірної поведінки. На практиці правовий нігілізм завдає шкоди цінностям верховенства права, громадського і правового порядку, процесам забезпечення прав і свобод особистості, що, в кінцевому рахунку, деформує ціннісне уявлення про право в цілому. Правовий нігілізм, який відкидає ідеї природного права і привабливість правового ідеалу, практично висвічує ті аспекти змісту і суті позитивного права, які можуть протистояти життєвими пріоритетами значної частини членів суспільства і тим самим сприяють деформації їх правової свідомості, правової культури та посилення мотивації протиправних діянь.

Ціннісний зміст права надає його неухильна орієнтація природним і невідчужуваним інтересам, правам, свободам особистості. Чим більшою мірою право відповідає прийнятним в суспільстві соціальним цінностям, тим вище його престиж в життєдіяльності людей і тим ефективніше діє система правового регулювання [3, с. 205].

Право як ціннісне явище завжди орієнтується на позитивну життєдіяльність членів громадянського суспільства, яке, виходить з параметрів ідеалу, наявності соціальної справедливості, міцних моральних засад. Право, що обумовлює нормальний перебіг громадської та приватної життєдіяльності, звернене до пріоритетних і значущих інтересів і потреб кожної особистості. Така орієнтація цінностей права природно протистоїть будь-яким формам прояву правового нігілізму, який об'єктивно відкидає право людини на гідне існування, належний громадський і правовий порядок.

У тих життєвих умовах, де звужуються, слабшають прояви цінностей права, ігноруються життєві ідеали особистості, мають місце посягання на її соціальний і правовий статус, дозріває благодатний ґрунт для проникнення правового нігілізму в провідні сфери соціальної та правової дійсності. При наявності у певної частини членів суспільства почуття невдоволення, розчарування діючою системою права,

прийнятими нормативно-правовими актами дозріває благодатний ґрунт і для посилення тих чи інших форм прояву правового нігілізму.

Світова практика становлення та розвитку демократичних засад суспільного життя, формування громадянських суспільств і правових держав свідчить про те, що правовий нігілізм як стійке специфічне явище, що протистоїть істинним цінностям права, правовому ідеалу, втрачає свій практичний потенціал в силу певних умов. На першому місці знаходиться ініціювання таких політичних, економічних, соціальних, правових та інших функціональних моделей життєдіяльності суспільства і його членів, які завдають колосального удару по корупції та впроваджують народовладдя в усі провідні структури державного і суспільного життя. Тим самим різко звужується живильне середовище, яке акумулює відповідні аспекти правового нігілізму, включаючи ефективну боротьбу з найбільш тяжкими злочинами.

У міру впровадження в свідомість значної частини членів суспільства віри в те, що за допомогою сили, потенціалу і цінностей права, за допомогою правових законів стає можливим досягти суттєвих позитивних змін, які мають відповідати інтересам і потребам кожної людини, основи правового нігілізму будуть в значній мірі підірвані. Зрозуміло, стійка орієнтація суспільства і його членів на справжні цінності права є процесом складним, суперечливим, тривалим і не завжди передбачуваним. Він вимагає цілеспрямованої інтеграції всього суспільного і державного потенціалу, оскільки правовий нігілізм не випаровується відразу, він зберігає те глибоке коріння, яке формувалося в умовах тієї політичної, соціальної та юридичної дійсності, яка була абсолютно несумісна з природою громадянського суспільства і правової держави.

Підґрунтям для збереження правового нігілізму є в першу чергу з недостатній рівень зрілості окремих інститутів демократії, соціальних інститутів, відсутність достатніх умов і можливостей для реалізації пріоритетних прав і свобод людини в силу певних об'єктивних і суб'єктивних чинників.

У міру природного підвищення рівня правового світогляду, правової свідомості, правової культури, юридичної освіти значної частини членів громадянського суспільства, чисельність носіїв правового нігілізму має тенденцію до суттєвого зменшення. Більш того, поступово буде збільшуватися кількість громадян, які будуть усвідомлено і активно протистояти будь-яким формам прояву правового нігілізму, вбачаючи в цьому вигоди для свого гідного існування. На такій основі цінності права будуть ставати більш привабливими. Вони будуть мотивувати поведінку суб'єктів права виключно як правомірну.

На такій сприятливій основі розвитку громадянського суспільства і правової держави правовий нігілізм в своєму класичному вигляді почне поступово втрачати свої практичні властивості і у все більшій мірі поступатися місцем процесу шанобливого ставлення більшості членів суспільства до права як природної цінності. Чим вужче сфера функціонування правового нігілізму, тим ширшим стає ціннісний правовий простір, тим більш комфортною і гідною стає життєдіяльність членів громадянського суспільства, що спирається на потенціал правової держави. Поза сферою впливу правового нігілізму право сприймається як феномен ціннісного суспільного явища, що ініціює в першу чергу забезпечення і реалізацію природних і невідчужуваних прав і свобод кожної особистості.

При цьому жодним чином не слід применшувати значення тих небезпек, які виходять від проявів правового нігілізму, оскільки навіть при найвищому рівні розвитку соціальної і правової дійсності має місце вчинення різноманітних правопорушень, включаючи вчинення різного роду злочинів. Інша справа, що в таких правових умовах вчинені правопорушення знаходяться під жорстким контролем громадських інститутів і владних структур. Дієва профілактика правопорушень, викорінення найбільш злісних злочинів, підтримання ефективності правового виховання покликані зводити до мінімуму можливості прояву правового нігілізму. Зрозуміло, що стійка орієнтація суспільства до справжніх цінностей права – процес складний, суперечливий, тривалий і не завжди передбачуваний. Він вимагає цілеспрямованої інтеграції всього суспільного і державного потенціалу, оскільки правовий нігілізм не випаровується відразу, він зберігає ті глибокі корені, які формувалися в умовах певної політичної, соціальної та юридичної дійсності, яка була абсолютно несумісна з сутністю громадянського суспільства і правової держави. Цілющий ґрунт для збереження правового нігілізму пов'язаний в першу чергу з недостатнім рівнем зрілості деяких інститутів демократії, соціальних інститутів, за відсутності достатніх умов і можливостей для реалізації пріоритетних прав і свобод людини в силу певних об'єктивних і суб'єктивних факторів.

При будь-яких недоліках суспільного і державного життя правовий нігілізм йде з-під необхідного контролю, знаходить резерви для відновлення втрачених позицій, заповнює той життєвий вакуум, куди в силу причин не проникають цінності права, приписи правових законів. В таких умовах правовий нігілізм може не тільки зберігати свій руйнівний потенціал, а й наповнюватися додатковим, а нерідко і більш небезпечним вмістом. Це в першу чергу негативно позначається на забезпеченні пріоритетних прав і свобод людини, на рівні його гідного існування. У підсумку вплив цінностей права на різні форми і компоненти правового нігілізму не завжди досягає поставлених цілей, може чергуватися як певними успіхами, так і серйозними недоліками.

Специфіка такої ситуації полягає в тому, що, з одного боку, становлення і функціонування громадянського суспільства і правової держави активно сприяють зміцненню надійної правової основи, що інтегрує в собі ідеї природного права і тим самим відбиває життєво важливі інтереси і потреби більшості членів суспільства. Але, з іншого боку, збереження підґрунтя правового нігілізму істотно гальмує впровадження цінностей права в необхідні сфери життєдіяльності суспільства і людини, ускладнює можливості багатьох людей користуватися своїми природними правами і свободами. Отже, перетворення суспільного і державного життя в інтересах людини є досить складним процесом протистояння, протидії цінностей права і тих негативних явищ, які концентруються в потенціалі правового нігілізму.

Наявність досить розвинених основ громадянського суспільства і правової держави може служити свідченням масового визнання цінностей права як надійного гаранта забезпечення природних і невідчужуваних прав і свобод практично кожної людини. Будь-які недоліки у процесі функціонування громадянського суспільства і правової держави ставлять під сумнів питання про запит справжніх цінностей права у всеосяжному подоланні впливу правового нігілізму на соціальну і правову дійсність. При цьому слід підкреслити, що практичне визнання і впровадження цінностей права в життєдіяльність суспільства і його членів може здійснюватися лише на основі функціонування справжніх правових законів.

Слід зазначити, що міркування про природне право, правовий ідеал, цінностях права, необхідності їх неодмінної трансформації в життєдіяльність суспільства і людини носять суто теоретичний характер до тих пір, поки в політичну, соціальну і правову дійсність не впроваджуються правові закони. Саме ці закони покликані бути стрижнем діючої системи права, осередком ідей природного права, ціннісним механізмом забезпечення пріоритетних прав і свобод людини. Володіючи таким ціннісним потенціалом, правові закони стають потужним перешкодою на шляху розширення зони правового нігілізму. При відсутності практичного впливу правових законів на суспільні відносини сповільнюються процеси розвитку високого рівня правосвідомості, належної правової культури членів суспільства. Наслідком цього стає збереження стійких позицій правового нігілізму в відповідних областях соціальної і правової дійсності.

В сучасних умовах, коли демократичні інститути стають реаліями правової дійсності, правовий нігілізм не розглядається в якості фатальної сили, яка абсолютно відкидає сутність, соціально-практичне і нормативно-регулятивне призначення системи права. Але навіть обмежена небезпека правового нігілізму послаблює потенціал тих громадських сил, які вбачають в особистості, її правах і свободах вищу соціальну цінність і прагнуть втілити цей ідеал у відповідних суспільних відносинах. Тому істотною уявляється задача своєчасного розкриття причин життєвості правового нігілізму, виявлення форм його прояву у відповідних сферах соціальної та правової дійсності, оцінки наслідків його впливу на зміст і характер регульованих за допомогою права суспільних відносин, соціальний і правовий статус особистості. Правовий нігілізм все ще зберігає свою ідеологічну особливість, практичну стійкість, активну здатність деформувати правову свідомість певної частини членів суспільства в силу впливу багатьох важко вирішуваних життєвих проблем.

Негаразди в соціально-економічній сфері певним чином стикаються зі змістом багатьох нормативно-правових актів, які нерідко не поліпшують, а погіршують соціально-правовий статус більшості членів суспільства. Це віддаляє систему права від її ціннісного сприйняття, оскільки члени суспільства не просто беруть до відома небажані правові приписи, а аналізують їх на тлі принципу соціальної справедливості, правового ідеалу. Коли правова доцільність і принцип соціальної справедливості розходяться один з одним, то зберігаються підстави для посилення потенціалу правового нігілізму. При цьому необхідно підкреслити, що певне тяжіння членів суспільства в бік правового нігілізму не обов'язково викликає мотивацію ними протиправної поведінки, але накладає небажаний відбиток на зміст їх правосвідомості, правової культури, ступінь поваги до права як ціннісного явища.

Особистість, яка веде себе цілком правомірно, може в той же час бути потенційним носієм деяких сторін правового нігілізму, не схвалюючи певні законодавчі акти, які є практично необхідними з позицій держави. В результаті формується певний дуалізм в змісті правосвідомості, відбуваються певні перекося в правовій культурі особистості, знецінюється її ставлення до сили і позитивного призначення системи права.

Справедливо сказано: «Право само по собі вимагає, щоб до нього прагнули і його цінували» [6, с. 104]. Тільки при такому підході до права дозрівають необхідні передумови для викорінення правового нігілізму і тим самим відкриваються необхідні простори для сприйняття права як виключно ціннісного явища. Навіть при наявності самих складних, непередбачених життєвих обставин, право як явище цивілізації, гідності, культури залишає членам суспільства надії на позитивні соціальні зміни, вихід з найскладніших практичних ситуацій. Цінність права сприймається як шкала вимірювання самого права, так як цінність – це те, що дозволяє праву залишатися самим собою [5, с. 287]. Тим самим зберігається потреба і в правовому ідеалі як в засобі, критерії проведення порівняльного аналізу правової

дійсності, що складається як в умовах цивілізації і демократії, так і в надрах суспільної деформації, коли порушуються права і свободи людини, або мають не досить повний механізм забезпечення.

Віддаючи пріоритет своїм природним і невідчужуваним правам і свободам, оцінюючи політичну, соціальну і правову дійсність крізь призму цінностей права, правового ідеалу, моральності і соціальної справедливості, особистість, в кінцевому рахунку, мотивує свою правову поведінку як виключно правомірну. Правовий нігілізм втрачає свою цілющий ґрунт тільки в умовах реального громадянського суспільства, яке розглядається як цивілізоване, вільне, демократичне, засноване на праві, суспільство, не сумісне за своєю сутністю з режимом особистої, незмінної влади. Таке суспільство поважає правові закони, оперує нормами моральності, виходить з принципів гуманізму і справедливості.

Право за своєю ціннісною природою покликане служити в громадянському суспільстві виключно інтересам особистості. Як справедливо зазначав Р. Ієрінг, «право досягає своїх кінцевих цілей саме тому, що орієнтується на відповідні інтереси» [1, с. 44]. Ш. Монтеск'є зазначав: «Даремні закони послаблюють закони необхідні» [4, с. 78]. Даремні закони, як правило, діють на догоду правового нігілізму, а для необхідних законів повинні дозріти сприятливі життєві умови, що дозволяють оцінювати ці закони з позицій правових цінностей.

Відображаючи ціннісний характер права, саме правові закони, що діють в громадянському суспільстві, правильно вловлюють і фіксують необхідні кордони між інтересами окремої особи та інтересами інших членів суспільства. Це має вносити гармонію і порядок до системи суспільних відносин і тим самим зводить до мінімуму прояв різних форм правового нігілізму.

За підсумками проведеного аналізу проблеми правового нігілізму в контексті пріоритету цінностей права представляється можливим зробити деякі теоретичні висновки.

По-перше, цінності права є явищем об'єктивної властивості, яка заснована на ідеях природного права, що впливають з факту існування людини і спрямованих виключно до людини, її прав і потреб. По-друге, ціннісна сутність права проявляє себе реально лише в умовах функціонування громадянського суспільства і правової держави, які визнають особистість, її права і свободи як найвищу соціальну цінність. По-третє, правовий нігілізм починає поступово втрачати свою потенційну силу лише в умовах визнання більшістю членів громадянського суспільства пріоритету цінностей права. Протистояння цінностей права і правового нігілізму в вирішальній мірі звужує сферу дії негативних правових явищ у всіх формах їхнього прояву. Спираючись на цінності права, інститути громадянського суспільства можна вирішити ті проблеми, які знаходяться в царині інтересів і потреб кожної людини, що створює сприятливі умови для викорінення правового нігілізму. По-четверте, використовуючи дійсно ціннісний потенціал права (насамперед, правові закони), громадянське суспільство і правова держава здійснюють ті перетворення, які забезпечують гідне існування особистості і тим самим зводять до мінімуму прояви правового нігілізму. По-п'яте, навіть при досить високому рівні розвитку громадянського суспільства і правової держави практичне негативне ставлення до правового нігілізму не повинно слабшати, оскільки в умовах будь-якої соціальної і правової дійсності має місце вчинення різноманітних правопорушень (в тому числі тяжких злочинів). По-шосте, подолання правового нігілізму пов'язане з постійним підвищенням рівня правосвідомості та правової культури більшості членів громадянського суспільства, яке є наслідком посилення якості правової освіти та правового виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ієрінг Р. Фон. Избранные труды. Самара. Изд-во. СГУ, 2003.
2. Кант И. Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане. Сочинения на немецком и русском языках. Т. 1. Москва. Зерцало-М, 1994. 345 с.
3. Лапаева В.В. Социология права. Москва. ИНФРА-М, 2000. 402 с.
4. Монтескье Ш.-Л. О духе законов. Избранные произведения. Москва. Гослитиздат, 1956. 803 с.
5. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс). Харьков. «Эспада», 2005. 839 с.
6. Цицерон М. Т. Диалоги. О государстве. О законах. Москва. Наука, 1996. 386 с.

REFERENCES

1. Iering R. Fon. Izbrannye trudy. Samara. Izd-vo. SGU, 2003.
2. Kant I. Ideja vseobshhej istorii vo vseмирно-grazhdanskom plane. Sochinenija na nemeckom i russkom jazykah. T. 1. Moskva. Zercalo-M, 1994. 345 s.
3. Lapaeva V.V. Sociologija prava. Moskva. INFRA-M, 2000. 402 s.
4. Monteske Sh.-L. O duhe zakonov. Izbrannye proizvedenija. Moskva. Goslitizdat, 1956. 803 s.
5. Skakun O.F. Teorija gosudarstva i prava (jenciklopedicheskij kurs). Har'kov. «Jespada», 2005. 839 s.
6. Ciceron M. T. Dialogi. O gosudarstve. O zakonah. Moskva. Nauka, 1996. 386 s.